

STREDOVEKÁ LITERATÚRA V EURÓPE

Stredoveká literatúra v Európe odrážala spoločenský život (feudalizmus a kresťanský svetonázor). Keď sa začalo šíriť kresťanstvo, Boh sa stal meradlom všetkého. Platilo heslo: "Modli sa a pracuj!" (Ore et labora)

Delenie:

A) Feudálna svetská literatúra

- obsah je dôležitý
- hrdina bojovník alebo udatný rytier
- žánre: hrdinské eposy (hrdinská veršovaná epika), ľúbostná lyrika (romance), dvorná lyrika (povešť o Tristanovi a Izolde), byliny (hrdinské spevy v Ruskej literatúre)
- Pieseň o Cidovi (Špan. romanca), Pieseň o Rolandovi (Franc. romanca), Pieseň o Nibelungoch (Nem. epos), Slovo o pluku Igorovom (Rus. bylina)
- speváci epických skladieb: trubadúri a truvéri (Franc.), minisandri (Nem.), guslári a igríci (Rus.)

B) Feudálna náboženská literatúra

- má výchovný charakter a veľa figúr (ozdobných umeleckých prostriedkov), forma je dôležitejšia ako obsah
- hrdina je svetec
- žánre: legendy, piesne (František Asiský), mystéria (náb. dráma – rozsiahle cyklické hry, ktoré spracovávali život JK, apoštolov a svetských osôb), hagiografie (životopisy svätých), exempla (krátke rozprávania napr. o dobrých/zlých vlastnostiach ľudí), kázne, mirakel (zdramatizovaný príbeh Biblie), fabliaux (krátka veršovaná poviedka, ktorá kritizovala a zosmiešňovala)
- topiká (parafráza/opakovanie myšlienok akou bola hlavne teória o nemenlivosti sveta), imitácia (napodobňovanie ako tvorivá metóda, najmä inšpirácia z Biblie), psychologická kresba postáv nie je prítomná, typizácia postáv (dokonalý svetec), symbolika, amplifikačné (rozširovacie) a kumulačné (hromadiace) prostriedky, synkretizmus (kríženie žánrov alebo vecnej a umeleckej literatúry – napr. slovníky vo veršoch), transcendentálnosť (viera v lepší posmrtný život), hyperbola (zveličovanie), alegória, klimax a antiklimax (stupňovanie a zo stupňovanie), rétorický (ozdobný štýl)

C) Mestská svetská literatúra

- vzniká koncom stredovekej literatúry
- má zábavnú funkciu
- zobrazuje každodenný život spoločnosti popri čom ju aj kritizuje

Staroslovienska literatúra (863 – 1000)

Slovania nemali vlastné štátne zriadenie, žili v kmeňovom a rodovom zriadení, živili sa poľnohospodárstvom, rybolovom. Pravlasť Slovanov bolo Zakaukazsko, z ktorého sa v 4. - 5. storočí sťahovali a vydali sa 3 smermi - na východ, západ a juh. K západným Slovanom patrili Česi, Slováci, Moravia a poliaci, k východným Slovanom patrili Rusi, Bielorusi, Ukrajinci a južní Slovania osídlili takmer celý Balkán - Srbi, Chorváti, Slovinci, Bulhari. Prvým zriadením Slovanov bola Samova ríša, ktorú založil v 7. storočí franský kupec Samo. Slovania boli pohanmi a verili vo viacerých bohov - polyteizmus až

neskôr, príchod Cyrila a Metoda začínajú vyznávať monoteistické náboženstvo. Neskôr sa na našom území začínajú upevňovať 2 kniežatstvá - Moravské a Nitrianske. V Nitre bol vládcom Pribina a na Morave Mojmir, ktorý pobil Nitrianske kniežatstvo a vyhnal Pribinu. Spojením týchto dvoch kniežatstiev vznikla Veľká Morava. Staroslovienska literatúra vznikla vo Veľkomoravskej ríši v 9. storočí. Veľkomoravské kniežatá (Mojmir, Rastislav) bojovali proti vplyvom východnej franskej ríše - ich reč bola pre náš ľud nezrozumiteľná, franskí kňazi šíрили kresťanstvo podľa latinskej liturgie, ktorá bola pre náš ľud nezrozumiteľná. Knieža Rastislav sa snažil upevniť samostatnosť ríše a v roku 862 požiadal byzantského cisára Michala III., aby vyslal do Veľkomoravskej ríše misionárov, ktorí by tu šíрили kresťanstvo. Rastislav sa obával, že Frankovia ovládnu aj slovanskú kultúru. Cisár jeho žiadosti vyhovel a v roku 863 prišli do Veľkomoravskej ríše kňazi/učenci - misionári Konštantín a Metod, ktorí pochádzali so Solúna - Macedónia (ich reč bola blízka reči nášho ľudu).

Začiatky našej literatúry sa utvárajú ešte pred vznikom Veľkomoravskej ríše. Zachovali sa zlomky ústnej ľudovej slovesnosti, ktorá vznikla pred písanou literatúrou. Sú to:

A) folklórne piesne (Morena morena, Jano Vajáno, Hoja d'uhďa hoja...)

B) hádanky, príslovia, porekadlá, fantastické rozprávky

Táto časť literatúry (ľudová slovesnosť) odzrkadľuje vtedajšie myslenie našich predkov.

Konštantín a Metod položili základy slovanskej vzdelanosti:

- zostavili prvé slovanské písmo - hlaholiku (z malých písmen gréckej abecedy - Minuskula),
- vytvorili prvý slovanský spisovný jazyk - staroslovienčinu,
- zaviedli staroslovienske bohoslužby,
- vytvorili prvú slovanskú prekladovú a pôvodnú literatúru.

Franskí kňazi, ktorí neuznávali kresťanstvo a mali vlastných bohov, začali strácať vplyv vo Veľkej Morave, a preto Cyrila a Metoda obvinili z rúhania sa voči Bohu a museli sa ísť obhajovať do Benátok, vtedajšieho sídla pápeža. Doteraz boli bohoslužobnými jazykmi len latinčina, grécky a hebrejský jazyk a učenci chceli presadiť aj staroslovienčinu. Pápež Hadrián II. ich požiadavke vyhovel a schválil staroslovienčinu ako bohoslužobný jazyk a Metoda vymenoval za arcibiskupa.

Konštantín sa pre chorobu a vysoký vek už nevrátil späť do Veľkej Moravy, ale vstúpil v Ríme do kláštora, kde prijal rehoľné meno Cyril a čoskoro umrel. Metod sa vrátil späť na Veľkú Moravu ako arcibiskup, čo bolo veľmi dôležité, lebo už mohol vymenúvať kňazov on a nemuseli ich vymenúvať franskí kňazi. No, keď prišiel na Veľkú Moravu, knieža Svätopluk ho uvrhol do väzenia, z ktorého bol prepustený až po 3 rokoch. Svätopluk podporoval franských kňazov, a preto Metod musel znovu pred pápežom Jánom VIII. obhajovať staroslovienčinu ako bohoslužobný jazyk. Po Metodovej smrti dal knieža Svätopluk vyhnáť Metodových žiakov z krajiny, čo sa považuje za zánik staroslovienskeho písomníctva u nás. Žiaci Cyrila a Metoda však pokračovali v ich činnosti aj v exile (Bulharsko – Kyjevska Rus - Sázavský kláštor) a zjednodušili hlaholiku a nový jazyk nazvali cyrilikou (veľké písmená gréckej abecedy - Majuskula). Z Kyjevskej Rusi sa zachovali **Kyjevské listy; Kyjevské zlomky**. Zo Sázavského kláštora, teda z Česka sa zachovalo – **Hospodine pomiluj mi**, ktoré bolo napísané cyrilikou. Z Bulharska sa zachovalo dielo **O písmenách**, ktorého autorom je mních Chrabr. Pôvodná literatúra Veľkej Moravy sa nám zachovala len v odpisoch ako sú **Synajské Euchológium a Kyjevské Listy**.

Literatúra sa delí do dvoch väčších skupín:

A) prekladová literatúra

- **Biblia** (Starý zákon, Evanjeliá), **Misál** (omšová kniha), **Breviár** (modlitebná kniha pre kňaza), **Žaltár** (kniha žalmov), **Súdny zákonník**

B) pôvodná literatúra

Literatúra, ktorá vznikla na území Veľkej Moravy (vznikla pred tým ako zomreli Konštantín a Metod a vyhnali ich žiakov)

Konštantín – Proglas (Predslov k svätému evanjeliu)

- prvá pôvodná báseň v staroslovienčine,
- má 110 veršov, nábožensko-didaktický charakter, nie je óda ale má ódický charakter
- nemá strofy ani rým
- používa citáty z Biblie, cituje svätého Pavla
- dôraz kladie na zmyslové vnímanie
- často využíva personifikáciu, symboly, alegórie, hyperboly (zveličovanie), klimax (stupňovanie)
- vychádza z prírodných obrazov, zmyslové vnímanie, rečnícky štýl,

Moravsko-Panónske legendy

- Pochádzajú z konca 9. storočia. Sú dve: Život sv. Konštantína, Život sv. Metoda
- Život sv. Konštantína
- nie sú to typické legendy (chýba askéza)

Život sv. Konštantína

- je obširnejší, je filozofickejší, je náučnejší, je legendovejší
- hovorí o Konštantínovom živote od narodenia, cez detstvo, mladosť, štúdiá, až k pobytu na Veľkej Morave a o boji s trojjazyčníkmi
- zdôrazňuje Konštantínove nadanie, túžbu po vzdelaní, súcit s trpiacimi, atď...
- tento životopis je napísaný ozdobným rečníckym štýlom
- často využíva citáty z Biblie, prirovnania a pod.
- dôležitú úlohu zohráva boj s trojjazyčníkmi
- autorstvo sa pripisuje žiakovi Konštantína a Metoda – Klimentovi

Život sv. Metoda

- je mladší, je kratší, je epickejší a má menej filozofických častí
- je historicky vernejší (vecnejší), je štylisticky jednoduchší
- hovorí iba o pôsobení Metoda na Veľkej Morave, nadväzuje na Život sv. Konštantína
- autorstvo sa pripisuje Klimentovi alebo Gorazdovi

Ďalšie Klimentové diela: Život Konštantínov, Pochvala Cyrilovi Filozofovi, Pochvalné slovo na Cyrila a Metoda

Literatúra, ktorá vznikla mimo územia Veľkej Moravy - vytvárali ju vyhnaný žiaci Konštantína a Metoda (napr. pri Ochridskom jazere)

O písmenách – Chrabr (mních) – kniha bola napísaná začiatkom 10. storočia

Život Naukov – začiatok 10. storočia

Inšpirácia

J. Fandly - Duverna zmluva medzi mníchom a diablom, kde kritizuje mníchov, ktorí sa odklonili od asketického spôsobu života; **Magin – Ostne...alebo Obrana**, kde sa odvoláva na cyrilo-metodskú tradíciu, starobylosť a rozšírenosť jazyka

J. Holý - národné povedomie - eposy **Svätopluk a Cirillo-Metodiada**, kde opisuje príchod K a M na VM a ich činnosť

Kolár – Slávy dcéra

Hurban – Smrť kráľa veľkomoravského

Štúr - próza **Svätoplukovci**

Ladislav Nadáši-Jége - Svätopluk

Ivan Stodola - Kráľ Svätopluk

Devín – Štúrovci prijali slovanské mená

Jozef Palárik - počas matičného obdobia vydával časopis, ktorý sa venoval Konštantínovi a Metodovi.

Citáty/Úryvky

Proglas

"Chcem radšej iba päť slovo povedať,
rozumom prostým chcem tých päť slovo vyriechnuť,
aby aj bratia všetko porozumeli,
než nezrozumiteľných slovo rieciť tisíce."

Nezrozumiteľné slova prirovnáva k zvuku medeného zvona, hoci počujeme zvuky, ale nerozumieme im. Človeka bez znalosti písma považuje za zviera. Duša človeka bez písma je mŕtva.

Konštantínova reč

"Či neprichádza dážď od Boha na všetkých rovnako?
Alebo či slnce takisto nesvieti na všetkých? Či nedýchame na vzduchu rovnako všetci? A tak vy, nehanbíte sa, tri jazyky len uznávajú a prikazujú, aby všetky ostatné národy a plemená boli slepé a hluché? Povedzte mi, Boha robíte bezmocným, že nemôže toto dať, alebo závistlivým, že nechce."